

Даведачныя матэрыялы для ўдзельнікаў конкурсу эскізных праектаў помніка Антонію Тызенгаўзу

Даведка-абгрунтаванне неабходнасці стварэння і ўстаноўкі помніка Антонію Тызенгаўзу ў г. Паставы

Антоній Тызенгаўз – вядомы палітычны і грамадскі дзеяч Вялікага Княства Літоўскага, асветнік, рэфарматар, мецэнат. Ён паходзіць са шляхецкага роду, які мае нямецкія карані. Нарадзіўся Антоній у 1733 годзе ў сям’і Бенядыкта і Ганны Тызенгаўз. Мястэчка Паставы багаты і ўплывовы вяльможа Бенядыкт атрымаў у 1722 годзе ў якасці пасагу пасля шлюбу з Ганнай Бяганскай.

У сям’і Бенядыкта і Ганны было восем дачок і тры сыны. Пасля смерці бацькі дзеці падзялілі спадчыну, але пазней, у 60-х гадах XVIII стагоддзя, Паставы перайшлі ва ўладанне надворнага падскарбія Вялікага Княства Літоўскага графа Антонія Тызенгаўза.

Кар’ера юнага графа Антонія пачыналася бліскуча, адну за адной ён атрымліваў высокія дзяржаўныя пасады: канюшы літоўскі, праз год – падскарбій надворны літоўскі і гродзенскі стараоста. На каранацыйным сейме сам кароль уручыў яму ордэн Святога Станіслава. Новы манарх прызначыў Тызенгаўза арандатарам каралеўскіх эканомій (сталовых маёнткаў), а таксама ўпраўляючым усіх каралеўскіх мануфактур. Гэтаму паспрыяла старое сяброўства: будучы кароль Станіслаў Панятоўскі і юны Антоній Тызенгаўз разам вучыліся ў школе віленскіх езуітаў, потым выхоўваліся ў Волчыне пры двары князёў Чартарыйскіх.

Другая палова XVIII стагоддзя – пара росквіту Пастаў. Антоній Тызенгаўз беднае драўлянае паселішча ператварыў у каменны гарадок. У 60-80-х гадах было заснавана 8 прамысловых прадпрыемстваў, узведзена шмат барочных будынкаў, якія ўтварылі ў цэнтры горада закончаны архітэктурны ансамбль; на выездзе на Мядзел пачата будаўніцтва шыкоўнага палаца. У горадзе пачалі дзейнічаць тэатр, балетная і музычная школы, народнае вучылішча, бібліятэка.

Для правядзення рэформ у Паставах Антоній Тызенгаўз напачатку (у 1754 годзе) заснаваў цагельны завод, які павінен быў забяспечыць патрэбы ў будаўнічых матэрыялах. Пасля правёў індустрыялізацыю папяровай фабрыкі, якая існавала ў мястэчку з 1728 года. Паперня знаходзілася на рацэ Мядзелка, працавала пры дапамозе двух вадзяных

колаў. На фабрыцы выраблялася шэсць сартоў паперы і кардон, у тым ліку выпускалася гербавая папера з вадзянымі знакамі.

Таксама была пабудавана персіярня, на якой на 24 станках вырабляліся паясы. Былі заснаваны ткацкія майстэрні, дзе на 26 станках вырабляліся ніткі, палатно, шалікі, капелюшы, дываны, карабельныя ветразі, карункі.

На левым беразе Мядзелкі быў адноўлены вятрак, а недалёка ад яго, на ўзвышшы, уладкавана гарбарня (зараз гарадскі парк), дзе татары, якіх спецыяльна прывезлі ў Паставы для арганізацыі гарбарнай справы і ўладкавання гарадоў, займаліся апрацоўкай скур.

Антоній Тызенгаўз перабудаваў вадзяны млын на рацэ Мядзелка, які ў XVII стагоддзі ўзвёў Ян Ежы Зяновіч, а таксама адкрыў латунную майстэрню.

У цэнтры горада на Рынкавай плошчы (зараз – плошча Леніна) пад кіраўніцтвам вядомага італьянскага архітэктара Джузэпэ дэ Сака быў пабудаваны рынак у форме квадрата, будынак суда, школа, дом заездаў, дом урача, дамы рамеснікаў. У сярэдзіне плошчы ўзведзена арыгінальная пабудова, якая называлася “ратуша”.

Такім чынам, у канцы XVIII стагоддзя Паставы ператварыліся ў адзін з найпрыгажэйшых гарадоў на ўсходніх абсягах Рэчы Паспалітай.

Апошнія падзеі ў жыцці Антонія звязаны з Варшавай, дзе ён памёр у 1785 годзе на пяцьдзсят другім годзе жыцця. Пахаваны ў Жалудку, вотчынным маёнтку.

У 2019 годзе Паставам спаўняецца 610 гадоў. Да гэтай даты каля “Будынка былога палаца Тызенгаўза” і плануецца ўстанавіць помнік Антонію Тызенгаўзу.

Партрэт “Антоній Тызенгаўз” Яна Русэма

Фотаздымкі, на якіх адлюстравана месца ўстаноўкі помніка
Антонію Тызенгаўзу каля “Будынка былога палаца Тызенгаўза”
ў г. Паставы, вул. Савецкая, 73

Фота 1. Від ад “Будынка былога палаца Тызенгаўза”

Фота 2. Від з паўднёвага боку “Будынка былога палаца Тызенгаўза”

Фота 3. Від з паўночнага боку “Будынка былога палаца Тызенгаўза”